

Rada Fundacji:

Danuta Przywara - Przewodnicząca
Henryka Bochniarz
Janusz Grzelak
Mirosław Wyrzykowski
Ireneusz Cezary Kamiński
Hanna Machińska
Witolda Ewa Osiatyńska
Andrzej Rzepliński
Wojciech Sadurski

Zarząd Fundacji:

Prezes: Maciej Nowicki
Wiceprezes: Piotr Kładoczny
Sekretarz: Małgorzata Szuleka
Skarbnik: Lenur Kerymov
Członkini: Aleksandra Iwanowska

Warszawa, dnia 28 listopada 2023 r.

834/2023/PIP/ZG

Sąd Okręgowy w Łodzi

IV Wydział Karny

pl. gen. Henryka Dąbrowskiego 5
90-921 Łódź

Dot. sygn. akt: **IV K 142/22**

Termin rozprawy: **30 listopada 2023 r.**

Opinia *amicus curiae* Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka

I. WPROWADZENIE

Helsińska Fundacja Praw Człowieka¹ pragnie przedstawić Sądowi Okręgowemu w Łodzi opinię *amicus curiae* w związku z zawisłą przed Wysokim Sądem sprawą przeciwko Kamilowi C. i innym, byłym funkcjonariuszom Policji z Posterunku Policji w Piątku, oskarżonym o m.in. przekroczenie uprawnień, bezprawne pozbawienie wolności i spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, którego następstwem była śmierć człowieka, wymuszanie oświadczenia czy znieważenie.

Opinia *amicus curiae* („przyjaciela sądu”) jest znaną w praktyce sądowej formą przedstawiania przez organizacje pozarządowe poglądu w postępowaniach, pozwalającą na zwrócenie uwagi m.in. na kwestie istotne z perspektywy praw człowieka, adekwatne w danym stanie faktycznym. „Opinia przyjaciela sądu” ma pomóc w kompleksowym rozpoznaniu sprawy, z uwzględnieniem argumentów, które niekoniecznie byłyby przedstawione przez strony postępowania. Helsińska Fundacja Praw Człowieka jest organizacją pozarządową, której statutowym celem jest działanie na rzecz ochrony praw człowieka. Tego typu opinie składane były przez Fundację w wielu sprawach, zarówno na szczeblu krajowym – przed sądami powszechnymi i administracyjnymi oraz Sądem Najwyższym – jak i międzynarodowym – przed Europejskim Trybunałem Praw

¹ Dalej: **HFPC, Fundacja.**

Człowieka². W świetle przedmiotowej sprawy pragniemy zwrócić szczególną uwagę na międzynarodowe standardy wynikające z zakazu tortur, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, jak również prawa do życia i prawa do wolności osobistej, w tym w kontekście praktyki wymuszonych zaginięć.

II. STAN FAKTYCZNY

Jak wynika z komunikatu Prokuratury Okręgowej w Łodzi³, w dniu 3 kwietnia 2021 r. przy leśnej drodze znaleziono ciało 30-letniego mężczyzny, wobec którego dzień wcześniej podejmowana była interwencja Policji. W komunikacie wskazano, że:

Dowody wskazują, że w jej przebiegu oskarżony przekraczając swoje uprawnienia stosował wobec młodego mężczyzny przemoc fizyczną, kopiąc w okolicę tułowia, co doprowadziło do ciężkiego uszczerbku na zdrowiu w postaci złamania żeber, pęknięcia śledziony i krwiaka jamy otrzewnej, których następstwem była śmierć. (...) Następnie, 30-latek został umieszczony, wbrew swojej woli, w radiowozie przewieziony i pozostawiony w lesie w jednej z pobliskich miejscowości.

Interwenującemu policjantowi, jak wynika z publikacji, przedstawiono zarzuty dotyczące przekroczenia uprawnień, bezprawnego pozbawienia wolności oraz spowodowania ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, którego następstwem była śmierć człowieka, jak również spowodowania obrażeń u brata mężczyzny podczas interwencji. Funkcjonariuszka towarzysząca w patrolu oskarżona miała zostać o „niedopełnienie obowiązków, bezprawne pozbawienie wolności, narażenie na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia bądź ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, poświadczenie nieprawdy w notatniku służbowym co do przebiegu prowadzonej interwencji i poplecznictwo”.

W komunikacie wskazano ponadto, że informacje uzyskane w toku śledztwa „dały podstawę do ujęcia w zarzutach 19 innych tego typu zdarzeń, przy czym 11 z nich łączyło się z bezprawnym pozbawieniem wolności”. Odnotowano również, że „[n]iejednokrotnie podczas tych interwencji stosowana była przemoc fizyczna, której skutkiem były obrażenia ciała”. Z doniesień medialnych odnoszących się do postępowania przed sądem wynika, że przemoc stosowana przez funkcjonariuszy Policji polegać miała m.in. na przykuwaniu kajdankami do kaloryfera na komisariacie, biciu po twarzy i tułowiu, w tym po obezwładnieniu, kopaniu czy biciu pałką służbową⁴. Prokuratura wskazała ponadto,

² Dalej: **ETPC, Trybunał**. Więcej o „opiniach przyjaciela sądu” – zob. np. *Helsińska Fundacja Praw Człowieka jako amicus curiae*, Warszawa 2020, <https://hfhr.pl/publikacje/helsinska-fundacja-praw-czlowieka-jako-amicus-curiae> [dostęp: 24.11.2023 r.].

³ *Akt oskarżenia w śledztwie dotyczącym śmierci 30-latka z Piątku*, Prokuratura Okręgowa w Łodzi 23.06.2022 r., <https://www.gov.pl/web/po-lodz/akt-oskarzenia-w-sledztwie-dotyczacym-smierci-30-latka-z-piatku> [dostęp: 20.11.2023 r.].

⁴ W. Pierzchała, *Proces policjantów z Piątku w sądzie w Łodzi. Prokuratura zarzuca im pobicia. Jedna ofiara zmarła. Zeznania pobitego przez policjanta*, Łęczyca Nasze Miasto 12.06.2023 r., <https://leczyca.naszemiasto.pl/proces-policjantow-z-piatku-w-sadzie-w-lodzi-prokuratura/ar/c1-9356337> [dostęp: 20.11.2023 r.]; W. Pierzchała, *Proces policjantów z Piątku: śmierć po interwencji policji. Policjanci bili pięściami i pałkami, wywozili ofiary*, Dziennik Łódzki 19.11.2022 r., <https://dzienniklodzki.pl/proces-policjantow-z-piatku-smierc-po-interwencji-policji-policjanci-bili-piesciami-i-palkami-wywozili-ofiary/ar/c1-17055075> [dostęp: 20.11.2023 r.].

że przedmiotowe interwencje „bądź nie były dokumentowane, bądź też w dokumentacji nie wskazywano żadnych nieprawidłowości”. Ostatecznie w akcie oskarżenia:

W stosunku do 34-latka sformułowano zarzuty popełnienia czynów na szkodę 20 osób, towarzysząca mu podczas interwencji ówczesna policjantka oskarżona została o 2 czyny. Każdy z nich wyczerpuje znamiona kilku przestępstw. Aktem oskarżenia objęci zostali także czterej inni byli funkcjonariusze Komisariatu Policji w Piątku, w tym ówczesny Komendant. Adekwatnie od ustaleń zarzucono im popełnienie przestępstw na szkodę od 2 do 5 osób.

W akcie oskarżenia przytoczono zeznania świadków, z których wynika, że w Piątku istniała praktyka wywożenia przez funkcjonariuszy Policji mieszkańców do lasu lub w inne miejsca odległe od miejsca zamieszkania⁵. Powodem interwencji połączonych z wywiezieniem lub stosowaniem przemocy wobec zatrzymanych miały być niejednokrotnie drobne przewinienia, w szczególności picie alkoholu w miejscu publicznym. W policyjnej dokumentacji interwencje takie miały być odnotowywane w sposób niepełny lub niezgodny z rzeczywistością lub nie były odnotowywane wcale. W odniesieniu do interwencji zakończonej śmiercią Marcina K. policjantka w notatniku służbowym wskazała, że z domu oddalił się on dobrowolnie, choć zebrane przez prokuraturę dowody uzasadniały twierdzenie, że w rzeczywistości został zabrany przez Policję. Świadkowie wskazywać mieli również na inne naruszenia – bicie pięściami i pałką służbową, kopanie, poniżanie zatrzymanych poprzez znieważanie ich obelżywymi słowami, zmuszanie do stania twarzą do ściany z podniesionymi rękami i bicie pałką po udach, wymuszanie przyjmowania mandatów biciem i nielegalnym pozbawieniem wolności. Zwrócono również uwagę na powszechną świadomość naruszeń i panujące na posterunku przyzwolenie na przemoc – wielokrotnie świadkami brutalnych interwencji i wywózek byli inni policjanci, w tym kierownik posterunku. W jednym przypadku, gdy przemoc funkcjonariuszy została nagrana i osoba nagrywająca poinformowała kierownika posterunku o przebiegu interwencji przesyłając jednocześnie nagranie, usłyszeć miała że pokrzywdzonemu „najzwyczajniej się należało”⁶.

Jednocześnie, jak wynika z aktu oskarżenia, wobec Kamila C. wcześniej toczyło się postępowanie karne, w którym oskarżony był o przekroczenie uprawnień, groźby karalne i znieważenie (art. 231 § 1 k.k., art. 190 § 1 k.k. i art. 216 § 1 w zw. z art. 11 § 2 k.k.), których to przestępstw miał dopuścić się w toku pełnienia obowiązków funkcjonariusza Policji. Postępowania to zostało warunkowo umorzone⁷.

III. ZAKAZ TORTUR, NIELUDZKIEGO LUB PONIŻAJĄCEGO TRAKTOWANIA

W świetle art. 40 Konstytucji, nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, nieludzkiemu i poniżającemu traktowaniu. Przepis ten związany jest ściśle z konstytucyjnym obowiązkiem poszanowania i ochrony godności ludzkiej, o której

⁵ Akt oskarżenia z dnia 17.06.2022 r., sygn. akt PO I Ds.29.2021, złożony przez Prokuraturę Okręgową w Łodzi, s. 47. Fundacja dysponuje jedynie fragmentami aktu oskarżenia, stąd stan faktyczny niniejszego pisma bazuje częściowo na doniesieniach medialnych i komunikacie Prokuratury.

⁶ Tamże, s. 63.

⁷ Tamże, s. 79.

niezbywalnym i nienaruszalnym charakterze stanowi art. 30 ustawy zasadniczej⁸. Na gruncie przepisów konstytucyjnych na władzach Rzeczypospolitej ciąży obowiązek przestrzegania wiążącego prawa międzynarodowego⁹, a ratyfikowana umowa międzynarodowa po jej ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw stanowi część krajowego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowana. Jeśli była ona ratyfikowana za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie, w razie konfliktu z treścią ustawy umowa międzynarodowa ma pierwszeństwo przed ustawą¹⁰. Ustawami takimi są m.in. Europejska Konwencja Praw Człowieka¹¹ czy Konwencja w sprawie zakazu tortur¹², które w swoich przepisach zawierają odniesienia do zakazu tortur, nieludzkiego lub poniżającego traktowania, odzwierciedlone w art. 40 Konstytucji.

Tortury zdefiniowane zostały w art. 1 ust. 1 UNCAT, zgodnie z którym będzie to:

każde działanie, którym jakiegokolwiek osobie umyślnie zadaje się ostry ból lub cierpienie, fizyczne bądź psychiczne, w celu uzyskania od niej lub od osoby trzeciej informacji lub wyznania, w celu ukarania jej za czyn popełniony przez nią lub osobę trzecią albo o którego dokonanie jest ona podejrzana, a także w celu zastraszenia lub wywarcia nacisku na nią lub trzecią osobę albo w jakimkolwiek innym celu wynikającym z wszelkiej formy dyskryminacji, gdy taki ból lub cierpienie powodowane są przez funkcjonariusza państwowego lub inną osobę występującą w charakterze urzędowym lub z ich polecenia albo za wyraźną lub milczącą zgodą.

Tortury cechują się tym samym trzema kluczowymi elementami: 1) intensywnością doznawanego bólu i zadawanego cierpienia, 2) statusem sprawcy i jego powiązaniem z władzami publicznymi, 3) szczególnym celem ich zastosowania¹³.

⁸ M. Florczak-Wątor [w:] P. Tuleja (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, wyd. II, LEX 2023, komentarz do art. 40; P. Sarnecki [w:] L. Garlicki, M. Zubik (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom II, wyd. II*, Wydawnictwo Sejmowe 2016, LEX, komentarz do art. 40; wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 31.03.2015 r., sygn. akt U 6/14, OTK-A 2015/3/34, § 3.4.

⁹ Art. 9 Konstytucji. W komentarzu do wskazanego przepisu P. Tuleja podkreśla, że „[w] aspekcie zewnętrznym nakaz sformułowany w art. 9 oznacza zobowiązanie się państwa polskiego do przestrzegania prawa międzynarodowego”, co w praktyce oznacza m.in., że „sądy, organy administracji oraz inne organy władzy podejmują rozstrzygnięcia na podstawie przepisów prawa międzynarodowego”, a gdy nie jest to możliwe powinny one współstosować przepisy prawa krajowego i międzynarodowego, w szczególności poprzez „dokonywanie wykładni przepisów prawa krajowego w zgodzie z prawem międzynarodowym (...), w taki sposób, by ich treść była jak najbardziej spójna z zasadami prawa międzynarodowego” – za P. Tuleja [w:] P. Tuleja (red.), *Konstytucja...*, komentarz do art. 9.

¹⁰ Art. 91 ust. 1 i 2 Konstytucji.

¹¹ Właśc. Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzona w Rzymie dnia 4.11.1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2, Dz.U. z 1993 r. nr 61 poz. 284 – dalej: **EKPC, Konwencja**. Na szczególne znaczenie EKPC dla polskiego prawa krajowego zob. np. L. Garlicki, *Umieędzynarodowienie Konstytucji*, „Państwo i Prawo” nr 10/2022, s. 156-169.

¹² Właśc. Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karanania, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 10.12.1984 r., Dz.U. z 1989 r. nr 63 poz. 378 – dalej: **UNCAT, Konwencja w sprawie zakazu tortur**.

¹³ R. Carver, L. Handley, *Studying torture prevention* [w:] R. Carver, L. Handley, *Does torture prevention work?*, Liverpool 2016, s. 36; N.S. Rodley, *The Definition(s) of Torture in International Law*, „Current Legal Problems” nr 55/2002, s. 467-493; podobnie L. Wendland,

Odnosząc się do ostatniego z nich, Konwencja w sprawie zakazu tortur wymienia wymuszenie zeznań, wyjaśnień lub innych informacji od osoby poddawanej torturom lub osoby trzeciej, ukaranie za czyn popełniony (lub o którego popełnienie jest podejrzewana) przez nią lub osobę trzecią, zastraszenie lub przymuszenie, a także dyskryminację z jakiegokolwiek powodu¹⁴. Komitet Przeciwko Torturom¹⁵ zaznaczał, że zarówno elementy zamiaru jak i celu poddania osoby torturom powinny opierać się na obiektywnych ustaleniach w danych okolicznościach¹⁶ – rozumie się przez to, że udowodnienie motywacji sprawców opierać się może na poszlakowej analizie kontekstu, w jakim do stosowania tortur dochodziło, niekoniecznie na wyrażonych wprost wyjaśnieniach sprawcy¹⁷.

W świetle art. 2 ust. 1 UNCAT każde państwo-strona tej Konwencji ma obowiązek podjęcia skutecznych środków (ustawodawczych, administracyjnych, sądowych i innych) w celu zapobieżenia stosowania tortur, a zgodnie z jej art. 4 zobowiązane są one również zapewnić, by wszystkie akty tortur stanowiły przestępstwa w rozumieniu krajowego prawa karnego i były zagrożone karą stosowną do ich powagi. Usiłowanie i czyny osób trzecich związane ze stosowaniem tortur również powinny być kryminalizowane. Jak wskazywał Komitet Przeciwko Torturom, jako minimum wszystkie elementy definicji tortur zawartej w art. 1 ust. 1 UNCAT powinny być ujęte w jednym przestępstwie¹⁸, podkreślając jednocześnie potrzebę mówienia o torturach wprost – „naruszeniem Konwencji [w sprawie zakazu tortur] będzie prowadzenie postępowania wyłącznie o niewłaściwe traktowanie [*ill-treatment*], w sytuacji, gdy stwierdzić można elementy charakteryzujące tortury”¹⁹. Prawo krajowe nie tylko musi kryminalizować tortury, ale i zapewniać, że ich stosowanie zagrożone będzie karą „nie trywialną czy nieproporcjonalną, ale oddającą poważną naturę naruszenia”²⁰.

A Handbook on State Obligations under the UN Convention against Torture, Association on the Prevention of Torture, Genewa 2002, s. 24.

¹⁴ G. Zach [w:] M. Nowak, M. Birk, G. Monina (red.), *The United Nations Convention Against Torture and Its Optional Protocol. A Commentary*, wyd. II, Oxford 2019, s. 55.

¹⁵ Dalej: **CAT, Komitet**.

¹⁶ *General Comment No. 2. Implementation of article 2 by States parties*, CAT 24.01.2008 r., CAT/C/GC/2, § 9.

¹⁷ E. Cakal, „*For such purposes as*”: towards an embedded and embodied understanding of torture’s purpose, „*State Crime*” nr 9(2)/2021, s. 156.

¹⁸ *General Comment No. 2*, § 8.

¹⁹ Tamże, § 10.

²⁰ L. Wendland, *A Handbook...*, s. 36, tłumaczenie własne. Na gruncie obserwacji CAT w doktrynie podnoszono, że odpowiedni wymiar kary w razie skazania za tortury wynosi między 6 a 20 lat bezwzględnego pozbawienia wolności – tak C. Ingelse, *The UN Committee against Torture: An Assessment*, Haga/Londyn/Boston 2001, s. 342 [za:] N. Katona [w:] M. Nowak, M. Birk, G. Monina (red.), *The United Nations...*, s. 187, § 35. Na marginesie odnotować można, że w 2023 r. po raz pierwszy przez polski sąd została orzeczona kara za tortury odpowiadająca wytycznym CAT. Sprawa dotyczyła „małego Guantanamo” na olsztyńskim komisariacie, wyrok jest nieprawomocny – więcej: zob. *Oświadczenie KMPT po wyroku w sprawie torturowania zatrzymanych przez policjantów z Olsztyna*, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich 9.07.2023 r., <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/kmpt-oswiadczenie-wyrok-tortury-policja-olsztyn> [dostęp: 22.11.2023 r.].

Choć, jak zwracają uwagę Komitet Przeciwko Torturom czy Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka, regulacja prawnokarna nie jest w pełni zgodna z wymogami Konwencji w sprawie zakazu tortur²¹, pojęcie tortur nie jest obce polskiemu prawu²² i sądy oraz organy ścigania mogą się do niego odwoływać²³. Do wynikającej z UNCAT definicji nawiązuje również w swoim orzecznictwie Europejski Trybunał Praw Człowieka²⁴. Podkreślał on również, orzekając na kanwie art. 3 EKPC – zakazującego stosowania tortur, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania – że rozróżnienie na tortury i inne formy maltretowania wiązało się z zamierzeniem, by „nadać szczególne piętno rozmyślnemu niehumanitarnemu traktowaniu powodującemu bardzo poważne i okrutne cierpienie”²⁵.

Zgodnie z art. 3 EKPC, nikt nie może być poddany torturom ani niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu. Trybunał podkreślał, że przepis ten:

zawiera jedną z najbardziej podstawowych wartości demokratycznego społeczeństwa. Zakazuje w sposób bezwzględny tortur, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, niezależnie od okoliczności i zachowania ofiary²⁶.

Zakaz tortur na gruncie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka ma tym samym charakter absolutny. W praktyce oznacza to, że nie ma możliwości jego derogacji niezależnie od warunków; nie ma również wobec niego zastosowania klauzula

²¹ CAT, *Concluding observations on the seventh periodic report of Poland*, 29.08.2019 r., CAT/C/POL/CO/7, § 8 (c); OSCE ODIHR, *Opinia dotycząca definicji tortur i bezwzględnego zakazu ich stosowania w polskim ustawodawstwie*, Warszawa, 22.05.2018 r., CRIM-POL/325/2018 [TO], <https://www.osce.org/files/f/documents/6/8/388769.pdf>, s. 4-5 [dostęp: 20.11.2023 r.].

²² W szczególności – zob. art. 40 Konstytucji czy też opisywane szerzej art. 3 EKPC i art. 1 UNCAT, w świetle uwag przedstawionym we wcześniejszej części niniejszego pisma.

²³ Zob. wyrok Sądu Okręgowego we Wrocławiu z dnia 19.02.2020 r., sygn. akt 1421/19 (dot. znęcania się i przekroczenia uprawnień wobec Igora Stachowiaka), w którym sąd, odwołując się do opinii HFPC, wskazał, że: „nie ma żadnych wątpliwości, że całokształt zachowania oskarżonych względem pokrzywdzonego (...) to tortury, rozumiane jako nieuprawnione działanie funkcjonariuszy (...) powodujące ostry ból i cierpienia psychiczne”. Zob. również wyrok Sądu Rejonowego Lublin-Zachód w Lublinie z dnia 30.01.2018 r., sygn. akt IV K 717/17 [za:] M. Dziedzic, *Przestępstwo tortur w Polsce. Analiza prawomocnych wyroków dotyczących przestępstw z art. 231, 246 oraz 247 Kodeksu karnego*, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa 2021, s. 11. Wprost do definicji z art. 1 ust. 1 UNCAT odwoływał się Sąd Okręgowy w Lublinie w wyroku z dnia 18.12.2018 r., sygn. akt V Ka 463/18.

²⁴ Zob. np. wyrok ETPC z dnia 17.01.2012 r. w sprawie *Othman (Abu Qatada) przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, skarga nr 8139/09, § 125; wyrok ETPC z dnia 5.11.2020 r. w sprawie *Ćwik przeciwko Polsce*, skarga nr 31454/10, § 42; wyrok ETPC z dnia 31.05.2018 r. w sprawie *Abu Zubaydah przeciwko Litwie*, skarga nr 46454/11, § 223; wyrok ETPC z dnia 31.05.2018 r. w sprawie *Al Nashiri przeciwko Rumunii*, skarga nr 33234/12, § 201; wyrok ETPC z dnia 24.07.2014 r. w sprawie *Husayn (Abu Zubaydah) przeciwko Polsce*, skarga nr 7511/13, § 2013.

²⁵ Wyrok ETPC z dnia 8.07.2004 r. w sprawie *Ilaşcu i inni przeciwko Mołdawii i Rosji*, skarga nr 48787/99, § 426, tłumaczenie własne. Zob. również *Torture as an Aggravated Wrong within Article 3* [w:] N. Mavronicola, *Torture, Inhumanity and Degradation under Article 3 of the ECHR. Absolute Rights and Absolute Wrongs*, Oxford 2021, s. 58-60.

²⁶ Wyrok ETPC z dnia 2.05.2023 r. w sprawie *S.P. i inni przeciwko Rosji*, skargi nr 36463/11, 11235/13, 35817/13, 44982/15, 49247/15, 77227/16, 78224/16, 45049/17, 52291/17, 69425/17 i 70086/17, § 78, tłumaczenie własne.

proporcjonalności – zastosowanie tortur, nieludzkiego lub poniżającego traktowania nigdy nie będzie *konieczne w demokratycznym społeczeństwie* i nigdy nie będzie służyć realizacji uzasadnionego celu, nawet w warunkach zagrożenia terrorystycznego czy konfliktu zbrojnego. Przepis ten chroni również wszystkie osoby bez względu na ich zachowanie²⁷. Wymaga on szczególnie rygorystycznego egzekwowania od państwa i z tego też względu ETPC orzekał, że w sprawach dotyczących tortur postępowania karne nie powinny podlegać przedawnieniu, a amnestie i ułaskawienia nie powinny ich obejmować²⁸.

W świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka użycie siły przez państwo dopuszczalne jest jedynie w zakresie ściśle koniecznym, a wszelkie wykroczenie poza ten zakres stanowi, co podkreśla L. Garlicki, naruszenie art. 3 Konwencji²⁹. Trybunał stoi na stanowisku, że do użycia siły dojść może wyłącznie, gdy jest to niezbędne (np. w trakcie zatrzymania) i nie jest nadmierne³⁰. Jednocześnie każdy przejaw zastosowania siły fizycznej musi zostać usprawiedliwiony przez państwo³¹, bowiem „w społeczeństwie demokratycznym niewłaściwe traktowanie nie jest nigdy właściwą odpowiedzią na problemy władz publicznych”³². W przypadku osób pozbawionych wolności przez funkcjonariuszy publicznych „lub, bardziej ogólnie, mającej do czynienia z funkcjonariuszami organów ścigania, jakiegokolwiek odwołanie się do siły fizycznej, które nie jest niezbędne, stanowi ingerencję w poszanowanie jej godności i co do zasady stanowi naruszenie art. 3 Konwencji”³³.

IV. PRAWO DO ŻYCIA

W świetle stanu faktycznego niniejszej sprawy szczególne znaczenie ma również prawo do życia, gwarantowane w art. 2 EKPC, zgodnie z którym prawo każdego człowieka do życia jest chronione przez ustawę i nikt nie może być umyślnie pozbawiony życia. Pozbawienie człowieka życia przez osoby działające w imieniu państwa nie będzie uznane za sprzeczne z art. 2 Konwencji, o ile nastąpi w wyniku bezwzględnie koniecznego

²⁷ *The Applicability Parameter Affirmed in ECtHR Doctrine* [w:] N. Mavronicola, *Torture, Inhumanity and Degradation...*, s. 16-17.

²⁸ Wyrok ETPC z dnia 17.09.2014 r. w sprawie *Mocanu i inni przeciwko Rumunii*, skarga nr 10865/09, 45886/07, 32431/08, § 326; wyrok ETPC z dnia 20.11.2018 r. w sprawie *Pulfer przeciwko Albanii*, skarga nr 31959/13, § 83. Zob. również opinia doradcza z dnia 26.04.2022 r. w sprawie dopuszczalności przedawnienia ścigania, skazania i ukarania w odniesieniu do przestępstwa stanowiącego w istocie akt tortur, wniosek Sądu Kasacyjnego Armenii nr P16-2021-001, § 59-66 i przytoczone tam orzecznictwo.

²⁹ Zob. L. Garlicki [w:] *Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Komentarz*, Legalis 2010, komentarz do art. 3 EKPC; wyrok ETPC z dnia 15.11.1996 r. w sprawie *Chahal przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, skarga nr 22414/93, § 80; wyrok ETPC z dnia 18.01.1978 r. w sprawie *Irlandia przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, skarga nr 5310/71, § 163.

³⁰ Wyrok ETPC z dnia 21.01.2021 r. w sprawie *Shmorgunov i inni przeciwko Ukrainie*, skarga nr 15467/14 i 13 innych skarg, § 359; wyrok ETPC z dnia 28.01.2020 r. w sprawie *A.P. przeciwko Słowacji*, skarga nr 10465/17, §§ 62-63.

³¹ Wyrok ETPC z dnia 4.12.1995 r. w sprawie *Ribitsch przeciwko Austrii*, skarga nr 18896/91, § 38.

³² Wyrok ETPC z dnia 28.09.2015 r. w sprawie *Bouyid przeciwko Belgii*, skarga nr 23380/09, § 108, tłumaczenie własne.

³³ Wyrok ETPC *Bouyid...*, § 88, tłumaczenie własne.

użycia siły w obronie osoby przed bezprawną przemocą, w celu wykonania zgodnego z prawem zatrzymania lub uniemożliwienia ucieczki osobie pozbawionej wolności zgodnie z prawem bądź też w działaniach podjętych zgodnie z prawem w celu stłumienia zamieszek lub powstania. Obok zakazu tortur prawo to „wyraża jedną z podstawowych wartości demokratycznych społeczeństw tworzących Radę Europy”³⁴.

Pozbawienie wolności przez funkcjonariuszy publicznych oznacza, jak podkreśla L. Garlicki, „przejęcie przez nich odpowiedzialności za życie i integralność fizyczną danej osoby. Zakłada się bowiem, że skoro już doszło do zatrzymania, to osoba taka pozostaje pod pełną kontrolą państwa i nie może stwarzać zagrożeń, o jakich mówi art. 2 ust. 2” EKPC³⁵. W przypadku śmierci osoby pozostającej pod kontrolą państwa, Trybunał przenosi ciężar dowodu na władze publiczne, wskazując, że:

gdy przedmiotowe zdarzenia leżą w całości lub znacznej części w wyłącznej wiedzy władz (...), silne domniemania faktyczne pojawiają się w odniesieniu do obrażeń i śmierci powstałych podczas takiego zatrzymania. W istocie ciężar dowodu można uznać za spoczywający na władzach, które muszą przedstawić satysfakcjonujące i przekonujące wyjaśnienie³⁶.

Co istotne, dotyczy to nie tylko zgodnego z procedurami zatrzymania, pobytu w pomieszczeniu dla osób zatrzymanych, izbie wytrzeźwień lub w areszcie śledczym – ten sam standard Trybunał odnosił do tzw. wymuszonych zaginięć³⁷. Trybunał wskazywał w tym zakresie, że:

wystarczy uprawdopodobnienie przez skarżących uprowadzenia przez funkcjonariuszy państwowych, podlegające w ten sposób kontroli władz, a następnie do Rządu należałoby sprostanie spoczywającemu na nim ciężarowi dowodu (...). Gdyby Rząd nie wywiązał się ze spoczywającego na nim ciężaru dowodu, oznaczałoby to naruszenie art. 2 Konwencji w jego materialnym aspekcie³⁸.

W sytuacjach, w których użycie śmiertelnej siły byłoby dopuszczalne, nie może przekraczać ona poziomu *absolutnie koniecznego* dla realizacji jednego z wymienionych w art. 2 ust. 2 EKPC uzasadnionych celów. W tym zakresie Trybunał zaznaczał, że z uwagi na znaczenie prawa do życia, wszelkie przypadki jego pozbawienia muszą być oceniane szczególnie rygorystycznie³⁹. Ścisła proporcjonalność użycia siły, w tym siły śmiertelnej, podkreślana była również w wytycznych o charakterze *soft*

³⁴ Wyrok ETPC z dnia 24.03.2011 r. w sprawie *Giuliani i Gaggio przeciwko Włochom*, skarga nr 23458/02, § 174, tłumaczenie własne. Podobnie wyrok ETPC z dnia 17.01.2023 r. w sprawie *Daraibou przeciwko Chorwacji*, skarga nr 84523/17, § 82; wyrok ETPC z dnia 17.10.2023 r. w sprawie *Dimakysyan przeciwko Armenii*, skarga nr 29906/14, § 58.

³⁵ L. Garlicki [w:] L. Garlicki (red.), *Konwencja o ochronie...*, komentarz do art. 2 EKPC, nb 26.

³⁶ Wyrok ETPC z dnia 27.06.2000 r. w sprawie *Salman przeciwko Turcji*, skarga nr 21986/93, § 100, tłumaczenie własne.

³⁷ Szerzej na temat wymuszonych zaginięć, w tym ich definicja, w dalszej części niniejszej opinii.
³⁸ Wyrok ETPC z dnia 31.08.2021 r. w sprawie *Estemirova przeciwko Rosji*, skarga nr 42705/11, § 63, tłumaczenie własne. Podobnie zob. np. wyrok ETPC z dnia 2.10.2018 r. w sprawie *Tsakoyevy przeciwko Rosji*, skarga nr 16397/07, § 116.

³⁹ Wyrok ETPC z dnia 27.09.1995 r. w sprawie *McCann i inni przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, skarga nr 18984/91, § 150; podobnie zob. wyrok ETPC z dnia 24.06.2008 r. w sprawie *Solomou i inni przeciwko Turcji*, skarga nr 36832/97, § 63.

law na poziomie Organizacji Narodów Zjednoczonych, w tym w Kodeksie postępowania dla funkcjonariuszy organów ścigania⁴⁰ czy Podstawowych zasadach użycia siły i broni palnej przez funkcjonariuszy organów ścigania⁴¹. Trybunał stwierdzał tym samym naruszenie w sprawach, w których pozbawienie życia przez funkcjonariuszy pozbawione było związku z realizacją celu i nie spełniało wymogu proporcjonalności⁴².

V. PRAWO DO WOLNOŚCI OSOBISTEJ

Poza wolnością od tortur, nieludzkiego lub poniżającego traktowania, na kanwie niniejszej sprawy odnieść należy się również do art. 5 Konwencji, stanowiącego o poszanowaniu wolności osobistej jednostki. Zgodnie z tym przepisem pozbawienie wolności możliwe jest tylko w konkretnych przypadkach, w szczególności w ramach zgodnego z prawem pozbawienia wolności w wyniku skazania przez właściwy sąd, zatrzymania lub aresztowania w przypadku niepodporządkowania się wydanemu zgodnie z prawem orzeczeniu sądu lub w celu zapewnienia wykonania określonego w ustawie obowiązku czy w celu postawienia przed właściwym organem, jeśli istnieje uzasadnione podejrzenie popełnienia czynu zagrożonego karą, lub, jeśli to konieczne, w celu zapobieżenia popełnieniu takiego czynu lub uniemożliwienia ucieczki po jego dokonaniu. Europejska Konwencja Praw Człowieka gwarantuje ponadto szczegółowe prawa przysługujące osobie prawnie pozbawionej wolności – do bycia poinformowanym o przyczynach zatrzymania i stawianych zarzutach⁴³, kontroli sądowej pozbawienia wolności⁴⁴, odszkodowania za niezgodne ze standardami EKPC zatrzymanie⁴⁵.

Zgodność z prawem pozbawienia wolności, o której mowa w art. 5 ust. 1 EKPC oznacza w świetle orzecznictwa Trybunału, że: 1) pozbawienie wolności musi odbywać się w poszanowaniu przepisów prawa krajowego, 2) nie opiera się ono na podstępnie lub

⁴⁰ Właśc. *Code of Conduct for Law Enforcement Officials*, rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 17.12.1979 r. nr 34/169. Zgodnie z jej art. 3, funkcjonariusze organów ścigania mogą używać siły wyłącznie, jeśli jest to absolutnie konieczne i w zakresie niezbędnym dla realizacji swoich zadań – za: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/code-conduct-law-enforcement-officials> [dostęp: 26.11.2023 r.]

⁴¹ Właśc. *Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials, adopted by the Eight United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana, Cuba, 27 August to 7 September 1990*. Zgodnie z zasadą 4, funkcjonariusze w toku wykonywania swoich obowiązków powinni w miarę możliwości stosować środki niewymagające użycia siły, a do użycia siły lub broni palnej mogą się uciekać tylko wtedy, gdy inne środki są nieskuteczne lub nie rokują osiągnięcia zamierzonego rezultatu. Bardziej szczegółowe wytyczne w tym zakresie wskazane są w kolejnych zasadach, w tym w zasadzie 5 lit. a-b, zgodnie z którymi w sytuacjach, w których użycie siły jest nieuniknione, funkcjonariusze organów ścigania powinni zachować powściągliwość w takim użyciu i działać proporcjonalnie do wagi przestępstwa i uzasadnionego celu, który ma być osiągnięty, jak również minimalizować szkody i obrażenia oraz szanować życie ludzkie – za: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-use-force-and-firearms-law-enforcement> [dostęp: 26.11.2023 r.]

⁴² Zob. np. wyrok ETPC z dnia 21.09.2021 r. w sprawie *Carter przeciwko Rosji*, skarga nr 20914/07, § 172; wyrok ETPC z dnia 3.04.2012 r. w sprawie *Akhmadova przeciwko Rosji*, skarga nr 25548/07, §

⁴³ Art. 5 ust. 2 EKPC.

⁴⁴ Art. 5 ust. 4 EKPC.

⁴⁵ Art. 5 ust. 5 EKPC.

złej wierze władz, 3) nie ma ono charakteru arbitralnego i realnie wiąże się z jedną z przesłanek wskazanych w art. 5 ust. 1, 4) miejsce pozbawienia wolności jest adekwatne do celu detencji oraz 5) pozbawienie wolności jest realnie związane z przesłanką je uzasadniającą i stanowi proporcjonalny środek do jej realizacji⁴⁶. Trybunał podkreślał przy tym, że uznanie bądź nieuznanie zdarzenia za pozbawienie wolności przez władze publiczne nie ma kluczowego znaczenia z perspektywy możliwości zastosowania wytycznych Trybunału w tym zakresie ⁴⁷ . Krótkotrwałe przetrzymanie przez funkcjonariuszy policji, wbrew woli jednostki, połączone z brakiem możliwości oddalenia się ze wskazanego przez nich miejsca, stanowi, w ocenie Trybunału, pozbawienie wolności podlegające kontroli z perspektywy art. 5 Konwencji⁴⁸.

Gwarancje wynikające z art. 5 Konwencji służą ochronie jednostki przed arbitralną detencją⁴⁹. Jak wynika z orzecznictwa Trybunału:

nieujawnione pozbawienie wolności stanowi całkowite zaprzeczenie tych gwarancji i najpoważniejsze naruszenie art. 5 EKPC. Po przejściu kontroli nad jednostką na władzach publicznych ciąży obowiązek ustalenia jej miejsca pobytu. Z tego względu art. 5 należy postrzegać jako wymagający od władz podjęcia skutecznych środków w celu zabezpieczenia przed ryzykiem zaginięcia oraz przeprowadzenia szybkiego i skutecznego śledztwa w razie podnoszenia uzasadnionych zarzutów, że dana osoba została zatrzymana i od tego czasu jej nie widziano⁵⁰.

Szczególną formą naruszenia prawa do poszanowania wolności osobistej, jak również wolności od tortur, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania i prawa do życia są tzw. wymuszone zaginięcia⁵¹. Zgodnie z Międzynarodową konwencją

⁴⁶ Wyrok ETPC z dnia 18.09.2012 r. w sprawie *James, Wells i Lee przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, skarga nr skargi nr 25119/09, 57715/09 i 57877/09, § 190-195 i przytoczone tam orzecznictwo. Na wytyczne z tego orzeczenia powoływał się Trybunał m.in. w wyroku z dnia 3.12.2015 r. w sprawie *Yaroshovets i inni przeciwko Ukrainie*, skargi nr 74820/10, 71/11, 76/11, 83/11, 332/11, §§ 142, 145 czy w wyroku z dnia 31.05.2022 r. w sprawie *Galeano Peñas przeciwko Hiszpanii*, skarga nr 48784/20, § 78.

⁴⁷ Wyrok ETPC z dnia 23.02.2012 r. w sprawie *Creangă przeciwko Rumunii*, skarga nr 29226/03, § 92.

⁴⁸ Tak np. w wyroku ETPC z dnia 7.02.2023 r. w sprawie *Duğan przeciwko Turcji*, skarga nr 84543/17, § 37, gdzie Trybunał wskazuje, że skarżąca została wbrew własnej woli zabrana na komisariat i nie mogła swobodnie opuścić go bez zezwolenia funkcjonariuszy. W ocenie ETPC pomimo krótkiego (trwającego niecałe 2 godziny) pobytu, obecny był element przymusu, charakterystyczny dla pozbawienia wolności. Podobnie zob. wyrok ETPC z dnia 21.06.2011 r. *Shimovolos przeciwko Rosji*, skarga nr 30194/09, § 50. Trybunał odnosił te wytyczne również do policyjnego doprowadzenia – zob. wyrok ETPC z dnia 31.01.2017 r. w sprawie *Rozhkov przeciwko Rosji (no. 2)*, skarga nr 38898/04, § 79 czy wyrok ETPC z dnia 23.07.2013 r. w sprawie *M.A. przeciwko Cyprowi*, skarga nr 41872/10, § 193.

⁴⁹ Wyrok ETPC z dnia 28.05.2002 r. w sprawie *Stafford przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, skarga nr 46295/99, § 63; wyrok ETPC z dnia 8.07.2004 r. w sprawie *Ilaşcu i inni przeciwko Mołdawii i Rosji*, skarga nr 48787/99, § 461.

⁵⁰ Wyrok ETPC z dnia 13.12.2012 r. w sprawie *El-Masri przeciwko Byłej Jugosłowiańskiej Republice Macedonii*, skarga nr 39630/09, § 233, tłumaczenie własne. Podobnie wyrok ETPC z dnia 15.10.2015 r. w sprawie *Belozorov przeciwko Rosji i Ukrainie*, skarga nr 43611/02, § 113.

⁵¹ Zob. *Rights violated by enforced disappearances* [w:] *Enforced disappearances*, OHCHR Fact Sheet No. 6 Rev. 4, Nowy Jork i Genewa 2023, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/publications/Fact-sheet6-Rev4.pdf> [dostęp: 27.11.2023 r.]; G. Baranowska, *Kształtowanie się międzynarodowych standardów*

w sprawie ochrony wszystkich osób przed wymuszonym zaginięciem⁵², a dokładniej jej art. 2, za *wymuszone zaginięcie* uznaje się zatrzymanie, aresztowanie, uprowadzenie lub inną formę pozbawienia wolności, dokonane przez przedstawicieli Państwa albo przez osoby działające z upoważnieniem, pomocą lub milcząco zgodą Państwa, po którym następuje odmowa przyznania faktu pozbawienia wolności lub ukrywanie losów bądź miejsca pobytu takiej osoby, co powoduje, że znajduje się ona poza ochroną prawa⁵³.

Co istotne, pozbawienie wolności stanowiące podstawę wymuszonego zaginięcia nie musi być długotrwałe – czas trwania nie ma w tym zakresie kluczowego znaczenia⁵⁴. Konstytutywnymi elementami wymuszonego zaginięcia są: 1) pozbawienie osoby wolności wbrew jej woli, 2) zaangażowanie (w tym zaangażowanie pośrednie) funkcjonariuszy publicznych i 3) odmowa ujawnienia informacji dotyczących miejsca pobytu osoby⁵⁵. W odniesieniu do wymuszonych zaginięć w perspektywie orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wskazywano, że „biorąc pod uwagę niezwykle poważny charakter i specyfikę, wymuszone zaginięcie nie może być rozumiane jedynie jako zaostrzona forma arbitralnego pozbawienia wolności – pociąga ono za sobą również naruszenie innych praw człowieka”⁵⁶. Trybunał stwierdzał w tym zakresie naruszenia nie

prawnych w zakresie zapobiegania i reagowania na wymuszone zaginięcia, „Studia Prawnicze” 1 (205) / 2016, s. 66-67.

⁵² Dalej również jako: **ICPPED**. Polska podpisała ICPPED 25.07.2013 r., jednak dotychczas jej nie ratyfikowała. Było to przedmiotem wystąpień Rzecznika Praw Obywatelskich – zob. *Konwencja ONZ ws. ochrony wszystkich osób przed wymuszonym zaginięciem – kolejne wystąpienie Rzecznika*, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich 2.01.2023 r., <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/konwencja-onz-wymuszone-zaginiecia-ochrona-ratyfikacja-rpo-ms> [dostęp: 27.11.2023 r.].

⁵³ Tłumaczenie na język polski ICPPED za: https://arch-bip.ms.gov.pl/Data/Files/public/bip/prawa_czlowieka/onz/konwencja-onz-ws--wymuszonych-zaginieci.pdf [dostęp: 27.11.2023 r.]. Szerzej o definicji wymuszonych zaginięć zob. *Best practices on enforced disappearances in domestic criminal legislation*, raport Grupy Roboczej ds. Wymuszonych lub Niedobrowolnych Zaginięć dla Rady Praw Człowieka, 28.12.2010 r., A/HRC/16/48/Add.3.

⁵⁴ Pogląd Komitetu ds. Wymuszonych Zaginięć z dnia 11.03.2016 r. w sprawie *Yrusta przeciwko Argentynie*, komunikacja no. 1/2013, CED/C/10/D/1/2013, § 10.3. Komitet wskazał, że „wymuszone zaginięcie rozpoczyna się w momencie aresztowania, zatrzymania, uprowadzenia lub innej formy pozbawienia wolności (...), po pozbawieniu wolności musi nastąpić odmowa uznania takiego pozbawienia wolności lub zatajenie losu lub miejsca osoby zaginionej, wskutek czego osoba zaginiona znajduje się poza ochroną prawa – niezależnie od czasu trwania wspomnianego pozbawienia wolności” (tłumaczenie własne); raport Grupy Roboczej ds. Wymuszonych lub Niedobrowolnych Zaginięć dla Rady Praw Człowieka, 4.04.2014 r., A/HRC/27/49, gdzie w § 117 wskazano, że „nie ma znaczenia jak krótki jest czas wymuszonego zaginięcia; dokładne informacje o zatrzymaniu każdej osoby i miejscu jej miejsca pozbawienia wolności powinny być niezwłocznie udostępniane członkom rodziny” (tłumaczenie własne).

⁵⁵ A/HRC/16/48/Add.3, § 21. Podobnie G. Baranowska, *Kształtowanie się...*, s. 80.

⁵⁶ G. Citroni, *Missing persons and victims of enforced disappearance in Europe*, Rada Europy, Strasbourg 2016, <https://rm.coe.int/missing-persons-and-victims-of-enforced-disappearance-in-europe-issue-/16806daa1c> [dostęp: 27.11.2023 r.].

tylko art. 5⁵⁷, ale i art. 2⁵⁸ oraz art. 3 EKPC, w tym w odniesieniu do cierpienia osób najbliższych, nieznaną losów zaginionego⁵⁹.

VI. OBOWIĄZKI PROCEDURALNE W RAZIE NARUSZENIA ART. 2 LUB 3 EKPC

Obowiązywanie zakazu tortur, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania i poszanowania prawa do życia, również w powiązaniu z ochroną przed wymuszonymi zaginięciami, wiąże się nie tylko z nakazem powstrzymania się przez funkcjonariuszy publicznych od podejmowania działań naruszających te gwarancje – ma ono również wymiar pozytywny, polegający na, z jednej strony, ochronie jednostek przed naruszeniami⁶⁰ oraz, z drugiej strony, prowadzeniu efektywnych postępowań w razie gdyby ochrona ta zawiodła⁶¹. W odniesieniu do osób znajdujących się pod kontrolą funkcjonariuszy publicznych zobowiązanie to przyjmuje szczególny wymiar – jak podkreśla Trybunał:

zgodnie z utrwalonym orzecznictwem, art. 3 Konwencji nakłada na jej państwa-strony obowiązek ochrony dobrostanu fizycznego osób w szczególnie wrażliwym położeniu z racji znalezienia się pod kontrolą władz publicznych – dotyczy to m.in. osób pozbawionych wolności⁶².

Każde pojawienie się zarzutu znęcania nad osobami pozbawionymi wolności (analogicznie w przypadku śmierci osoby pozostającej w dyspozycji władz publicznych⁶³) zobowiązuje władze krajowe do przeprowadzenia śledztwa mającego na celu ustalenie faktów i ukaranie ewentualnych sprawców⁶⁴. Co więcej, nawet w razie braku skargi lub zawiadomienia o możliwości popełnienia przestępstwa, władze

⁵⁷ Wyrok ETPC z dnia 31.05.2001 r. w sprawie *Akdeniz i inni przeciwko Turcji*, skarga nr 23954/94, §§ 107-108.

⁵⁸ Wyrok ETPC z dnia 18.06.2002 r. w sprawie *Orhan przeciwko Turcji*, skarga nr 25656/94, § 331. W sprawie tej Trybunał stwierdził naruszenie art. 2 EKPC, choć nie zostało potwierdzone, że doszło do śmierci bliskich skarżącego, wskazując, że należy ich „uznać za zmarłych wskutek nieuznanego zatrzymania przez siły bezpieczeństwa. W związku z tym państwo ponosi odpowiedzialność za ich śmierć. Zważywszy, że rząd nie przedstawił żadnych wyjaśnień co do tego co się stało po zatrzymaniu Orhanów [tj. bliskich skarżącego] oraz że nie powołują się na żadną podstawę usprawiedliwienia jakiegokolwiek użycia śmiertelnej siły przez funkcjonariuszy, odpowiedzialność za ich śmierć można przypisać państwu” (tłumaczenie własne).

⁵⁹ Wyrok ETPC z dnia 18.09.2009 r. w sprawie *Varnava i inni przeciwko Turcji*, skarga nr 16064/90, 16065/90, 16066/90, 16068/90, 16069/90, 16070/90, 16071/90, 16072/90, 16073/90, § 200; podobnie wyrok ETPC z dnia 21.10.2013 r. w sprawie *Janowiec i inni przeciwko Rosji*, skargi nr 55508/07, 29520/09, § 178.

⁶⁰ W odniesieniu do art. 2 EKPC zob. np. wyrok ETPC z dnia 9.10.2008 r. w sprawie *Albekov i inni przeciwko Rosji*, skarga nr 68216/01, § 78; w odniesieniu do art. 3 EKPC zob. np. wyrok ETPC z dnia 12.05.2015 r. w sprawie *Identoba i inni przeciwko Gruzji*, skarga nr 73235/12, § 63.

⁶¹ W odniesieniu do art. 2 EKPC zob. np. wyrok ETPC z dnia 30.03.2016 r. w sprawie *Armani da Silva przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, skarga nr 5878/08, § 229.; w odniesieniu do art. 3 EKPC zob. np. wyrok ETPC w sprawie *El-Masri...*, § 182.

⁶² Wyrok ETPC z dnia 10.02.2011 r. w sprawie *Premniny przeciwko Rosji*, skarga nr 44973/04, § 73, tłumaczenie własne.

⁶³ Wytoczne Trybunału co do obowiązków proceduralnych państwa w razie potencjalnego naruszenia art. 2 i 3 EKPC są zbieżne – zob. np. wyrok ETPC w sprawie *Mocanu i inni...*, §§ 314-315.

⁶⁴ Wyrok ETPC z dnia 18.12.1996 r. w sprawie *Aksoy przeciwko Turcji*, skarga nr 21987/93, § 98.

publiczne zobowiązane są do podjęcia śledztwa, „jeśli istnieją inne wystarczająco wyraźne przesłanki, że mogło dojść do tortur lub niewłaściwego traktowania”⁶⁵.

Jak podkreśla ETPC postępowanie karne musi zostać wszczęte i prowadzone z urzędu, niezwłocznie po powzięciu przez władze publiczne wiadomości o potencjalnym naruszeniu⁶⁶. Samo postępowanie zaś musi mieć charakter adekwatny i efektywny, tzn. musi być prowadzone w sposób pozwalający zarówno na ustalenie przebiegu wypadków, jak i – ewentualnie – oskarżenie i ukaranie osób odpowiedzialnych za bezprawne pozbawienie życia⁶⁷ lub naruszenie zakazu tortur⁶⁸. Postępowanie to może zakończyć się umorzeniem lub uniewinnieniem, ale konkluzja taka musi wynikać z przekonujących ustaleń śledztwa, prowadzonego w sposób rzetelny przez niezależny organ⁶⁹, a jeśli dojdzie do etapu sądowego – procesu opartego na równości broni przed bezstronnym sądem⁷⁰, w poszanowaniu gwarancji wynikających z art. 6 Konwencji. Jak podkreśla Trybunał, odmienna sytuacja czyniłaby prawa o fundamentalnym znaczeniu nieskutecznymi w praktyce, a co za tym idzie – mogłaby „prowadzić w niektórych przypadkach do nadużywania uprawnień przez funkcjonariuszy państwowych”⁷¹. Zobowiązanie do prowadzenia z urzędu sprawnych i niezależnych postępowań, jeśli tylko zaistnieją podstawy, by sądzić, że dojść mogło do tortur, wynika również z art. 12 Konwencji w sprawie zakazu tortur. Podkreśla się bowiem, że bezkarność sprawców stanowi „jedną z głównych przyczyn ciągłego występowania tortur i niewłaściwego traktowania”⁷².

Z tego względu władze zobowiązane są do podjęcia wszelkich rozsądnych działań w celu zabezpieczenia materiału dowodowego dotyczącego danego zdarzenia – dowodów osobowych i rzeczowych oraz opinii biegłych, które zapewnią „pełny i dokładny opis obrażeń oraz obiektywną ocenę wyników badania, w tym ustalenie przyczyny śmierci”⁷³. Znaczenie ma przy tym nie tyle sama liczba zabezpieczonych dowodów czy uzyskanych opinii, ale rzetelność i dogłębność postępowania dowodowego⁷⁴. niesprawdzenie i pominięcie w toku postępowania pewnych

⁶⁵ Wyrok ETPC z dnia 3.05.2007 r. w sprawie *Members of the Gldani Congregation of Jehovah's Witnesses i inni przeciwko Gruzji*, skarga nr 71156/01, § 97, tłumaczenie własne.

⁶⁶ Wyrok ETPC z dnia 6.07.2005 r. w sprawie *Nachova i inni przeciwko Bułgarii*, skargi nr 43577/98 i 43579/98., § 111-112.

⁶⁷ Wyrok ETPC w sprawie *Armani da Silva...*, § 243.

⁶⁸ Wyrok ETPC z dnia 12.04.2007 r. w sprawie *Dzwonkowski przeciwko Polsce*, skarga nr 46702/99, § 61.

⁶⁹ W odniesieniu do wymogu niezależności organu zob. np. wyrok ETPC z dnia 11.07.2006 r. w sprawie *Boicenco przeciwko Mołdawii*, skarga nr 41088/05, § 121.

⁷⁰ Wyrok ETPC z dnia 10.07.2001 r. w sprawie *Avşar przeciwko Turcji*, skarga nr 25657/94, § 394; wyrok ETPC z dnia 27.11.2007 r. w sprawie *Brecknell przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, skarga nr 32457/04, § 66.

⁷¹ Wyrok ETPC w sprawie *Dzwonkowski przeciwko Polsce*, tamże, tłumaczenie własne.

⁷² M. Birk [w:] M. Nowak, M. Birk, G. Monina (red.), *The United Nations...*, komentarz do art. 12 UNCAT, s. 336, tłumaczenie własne.

⁷³ Wyrok ETPC w sprawie *Armani da Silva...*, § 233; wyrok ETPC z dnia 20.09.2018 r. w sprawie *Solska i Rybicka przeciwko Polsce*, skargi nr 30491/17 i 31083/17, § 120, tłumaczenie własne.

⁷⁴ Wyrok ETPC z dnia 13.06.2022 r. w sprawie *Anguelova przeciwko Bułgarii*, skarga nr 38361/97, §144.

narzucających się wersji, jak podkreśla Trybunał, „podważa w znaczącym stopniu zdolność śledztwa do ustalenia okoliczności sprawy”, w związku z czym „postępowanie takie nie może być postrzegane jako efektywne”⁷⁵. Wnioski z postępowania muszą być tym samym oparte na rzetelnej i dokładnej, obiektywnej i bezstronnej analizie wszystkich elementów sprawy⁷⁶. Co istotne, w warunkach ponoszenia przez władze pełnej odpowiedzialności za życie i zdrowie człowieka (np. w wypadku pozbawienia wolności), nieadekwatność krajowego dochodzenia może doprowadzić do konkluzji, że doszło do naruszenia art. 2 w aspekcie materialnym⁷⁷.

Na gruncie art. 2 i 3 EKPC dochodzenie musi mieć ponadto charakter realny – sposób jego zorganizowania i prowadzenia musi spełniać pewne wymagania jakościowe, ustalone w orzecznictwie ETPC. Jak podkreśla Trybunał, oznacza to, że organy państwowe mają zawsze obowiązek dążyć do wyjaśnienia faktów i nie mogą opierać się na pochopnych wnioskach, zmierzających jedynie do zamknięcia śledztwa – muszą za to podejmować wszelkie możliwe i uzasadnione kroki w celu zabezpieczenia materiału dowodowego (włączając w to opinie biegłych lekarzy i zeznania świadków)⁷⁸. Naruszeniem proceduralnego obowiązku rzetelnego śledztwa będą m.in. sytuacje, gdy prowadzący postępowanie będą osobami współpracującymi z osobami podejrzanymi⁷⁹, gdy nastąpi zaniechanie przeprowadzenia czynności niezbędnych dla wyjaśnienia okoliczności sprawy⁸⁰; takim naruszeniem może być również niewystarczająco krytyczna ocena wersji wydarzeń przedstawionej przez podejrzanym funkcjonariuszy⁸¹. Analizując prawidłowy tok postępowania Trybunał odnotowywał również, czy podejrzeni lub oskarżeni funkcjonariusze byli zawieszani w obowiązkach służbowych „w celu zapobieżenia wszelkim pozorom mactwa lub przyzwolenia dla działań niezgodnych z prawem”⁸².

Trybunał zwraca przy tym jednocześnie uwagę, że postępowanie prowadzone musi być w sposób sprawny, a przewlekłość jest nie do pogodzenia z niezbędną

⁷⁵ Wyrok ETPC z dnia 5.11.2009 r. w sprawie *Kolevi przeciwko Bułgarii*, skarga nr 1108/02, § 201, tłumaczenie własne. Zob. również wyrok ETPC z dnia 17.07.2018 r. w sprawie *Mazepa i inni przeciwko Rosji*, skarga nr 15086/07, § 78.

⁷⁶ Wyrok ETPC z dnia 14.04.2015 r. w sprawie *Mustafa Tunç i Fecire Tunç przeciwko Turcji*, skarga nr 24014/05, § 175.

⁷⁷ Wyrok ETPC z dnia 24.03.2009 r. w sprawie *Mojsiejew przeciwko Polsce*, skarga nr 11818/02, § 65.

⁷⁸ Wyrok ETPC z dnia 28.10.1998 r. w sprawie *Assenov i inni przeciwko Bułgarii*, skarga nr 24760/94, § 102; Wyrok ETPC z dnia 6.04.2000 r. w sprawie *Labita przeciwko Włochom*, skarga nr 26772/95, § 131; Wyrok ETPC w sprawie *Dzwonkowski...*, §§ 61-62.

⁷⁹ Wyrok ETPC z dnia 15.05.2007 r. w sprawie *Ramsahai i inni przeciwko Holandii*, skarga nr 52391/99, §§ 335-341.

⁸⁰ Wyrok ETPC z dnia 4.04.2006 r. w sprawie *Sergey Shevchenko przeciwko Ukrainie*, skarga nr 32478/02, §§ 72-73, wyrok ETPC z dnia 20.05.1999 r. w sprawie *Oğur przeciwko Turcji*, skarga nr 21594/93, §§ 90-93.

⁸¹ Wyrok ETPC z dnia 8.04.2004 r. w sprawie *Özalp i inni przeciwko Turcji*, skarga nr 32457/96, § 45.

⁸² Wyrok ETPC z dnia 7.04.2009 r. w sprawie *Nafiye Çetin i inni przeciwko Turcji*, skarga nr 19180/03, § 41, tłumaczenie własne.

efektywnością postępowania⁸³. Wymóg ten wiąże się zarówno z oddziaływaniem na społeczeństwo (jak podkreśla ETPC, „szybka reakcja władz w śledztwie w sprawie użycia śmiertelnej siły jest co do zasady uznana za niezbędną dla utrzymania publicznego zaufania”⁸⁴), jak i możliwościami dowodowymi, które wraz z upływem czasu stają się ograniczone⁸⁵. W skrajnych przypadkach „upływ czasu może nie tylko utrudnić śledztwo, ale nawet zniweczyć szanse na jego zakończenie”⁸⁶. Konieczne jest ponadto zapewnienie uprawnionym udziału w dochodzeniu oraz poddanie działań nadzorowi opinii publicznej. Trybunał zwracał uwagę, że „gdy śledztwo dotyczy zarzutów poważnych naruszeń praw człowieka, prawo do poznania prawdy na temat okoliczności sprawy nie należy wyłączać do ofiary przestępstwa, ale i do ofiar podobnych naruszeń i ogółu społeczeństwa, które ma prawo wiedzieć co się stało”⁸⁷. Jest to tym ważniejsze, że adekwatna reakcja władz publicznych na doniesienia o naruszeniach była uznawana za:

kluczową dla utrzymania zaufania publicznego do przestrzegania przez nie rządów prawa oraz dla zapobiegania wszelkim przejawom bezkarności, zmywu lub tolerancji dla działań sprzecznych z prawem. Z tych samych powodów musi istnieć wystarczający element publicznej kontroli śledztwa lub jego wyników, aby zapewnić odpowiedzialność zarówno w praktyce, jak i w teorii⁸⁸.

Szczegółowe wytyczne w zakresie prowadzenia skutecznego postępowania w sprawach, których przedmiotem jest zarzut naruszenia zakazu tortur, niehumanicznego lub poniżającego traktowania albo karania, zawiera Protokół Stambulski, niewiążący dokument przygotowany przez Biuro Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka⁸⁹. W Protokole podkreślono, że celem śledztwa powinno być:

ustalenie faktów związanych z możliwymi przypadkami stosowania tortur lub niewłaściwego traktowania, w celu zidentyfikowania osób odpowiedzialnych za te incydenty i umożliwienie ich ścigania lub wykorzystania w kontekście innych postępowań prowadzących do uzyskania zadośćuczynienia i ochrony przez ofiary⁹⁰.

Mając to na uwadze, prowadzący postępowanie zobowiązani są dążyć przede wszystkim do: 1) pozyskania zeznań ofiar, 2) odtworzenia i zabezpieczenia dowodów, w tym dokumentacji medycznej, w związku z zarzutem stosowania tortur,

⁸³ Wyrok ETPC z dnia 12.06.2014 r. w sprawie *Jelić przeciwko Chorwacji*, skarga nr 57856/11, § 91.

⁸⁴ Wyrok ETPC z dnia 7.07.2011 r. w sprawie *Al-Skeini i inni przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, skarga nr 55721/07, § 167, tłumaczenie własne.

⁸⁵ Wyrok ETPC z dnia 3.11.2011 r. w sprawie *M.B. przeciwko Rumunii*, skarga nr 43982/06, § 64.

⁸⁶ Wyrok ETPC z dnia 17.09.2014 r. w sprawie *Mocanu i inni przeciwko Rumunii*, skargi nr 10865/09, 45886/07, 32431/08, § 337, tłumaczenie własne.

⁸⁷ Wyrok ETPC z dnia 31.05.2018 r. w sprawie *Al Nashiri v. Rumunia*, skarga nr 33234/12, § 641, tłumaczenie własne.

⁸⁸ Tamże, tłumaczenie własne.

⁸⁹ *Istanbul Protocol. Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, Professional Training Series No. 8/Rev. 2, OHCHR, Nowy Jork i Genewa, 2022, https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/publications/2022-06-29/Istanbul-Protocol_Rev2_EN.pdf [dostęp: 27.11.2023 r.]; dalej również jako: **Protokół Stambulski**.

⁹⁰ Tamże, § 190, tłumaczenie własne.

3) zidentyfikowania świadków i możliwych sprawców oraz przesłuchania ich na okoliczność możliwych aktów tortur, 4) ustalenia, jak, kiedy i gdzie dojdź miało do tortur lub innych form maltretowania, praktyk, w ramach których do nich dochodziło, zidentyfikowania konkretnych miejsc i konkretnych sprawców, zastosowanych metod, kontekstu, w jakim miało dochodzić do tortur, jak również wszelkich czynników związanych z osobą ofiary, takich jak jej płeć, orientacja, tożsamość płciowa, niepełnosprawność, rasa, pochodzenie etniczne, narodowość, wiek i status społeczno-ekonomiczny⁹¹. Na gruncie Protokołu Stambulskiego organ prowadzący postępowanie powinien dokładnie zaplanować i przygotować postępowanie, w tym uwzględniając ocenę zagrożenia dla prawidłowego toku śledztwa czy dobierając odpowiednie osoby do jego prowadzenia, zapewniając wsparcie dla ofiar i unikając ich wtórnej wiktyimizacji⁹².

W Protokole Stambulskim podkreślono, że sędziowie pełnią „kluczową rolę w podtrzymywaniu praw człowieka, włączając w to absolutną i niederogowalną wolność od tortur”⁹³. Wskazano również, że w toku postępowania sądowego przeciwko potencjalnym sprawcom tortur, nieludzkiego lub poniżającego traktowania sędziowie powinni „ocenić całość materiału dowodowego w celu ustalenia, czy oskarżeni są winni zarzucanych im czynów, w pełnym poszanowaniu ich prawa do rzetelnego procesu sądowego, a jeśli są – jaka kara będzie odpowiednia w danych okolicznościach”⁹⁴. W szczególności sędziowie oceniać powinni znaczenie i wiarygodność materiału dowodowego z perspektywy kryminalistycznej, w tym mając na względzie wskazania Protokołu Stambulskiego. Powinni oni również, w świetle Protokołu, zapewnić, by wskazane w nim wytyczne były przestrzegane w toku postępowania⁹⁵.

Istotne dalsze szczegółowe wytyczne zawarte zostały w Protokole z Minnesoty dotyczącym śledztw w sprawach potencjalnego niezgodnego z prawem pozbawienia życia z 2016 r.⁹⁶ Podobnie jak Protokół Stambulski, Protokół z Minnesoty opracowany został przez Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka i ma charakter *soft law*. Korzystanie z niego w toku postępowań jest przy tym rekomendowane i zaliczone do dobrych praktyk w zakresie kryminalizacji na poziomie krajowym, prowadzenia śledztw, oskarżenia i skazywania za przestępstwo tortur przez Specjalną Sprawozdawczynię ds. Tortur⁹⁷; odwoływał się do niego również Europejski Trybunał

⁹¹ Tamże, § 190.

⁹² Tamże, § 204.

⁹³ Tamże, § 252.

⁹⁴ Tamże, § 260, tłumaczenie własne.

⁹⁵ Tamże, § 260-261.

⁹⁶ *The Minnesota Protocol on the Investigation of Potentially Unlawful Death (2016). The Revised United Nations Manual on the Effective Prevention and Investigation of Extra-legal, Arbitrary and Summary Executions*, OHCHR, Nowy Jork i Genewa 2017, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/MinnesotaProtocol.pdf> [dostęp: 27.11.2023 r.] – dalej: **Protokół z Minnesoty**.

⁹⁷ A.J. Edwards, *Good practices in national criminalization, investigation, prosecution and sentencing for offences of torture. Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment and punishment, Alice Jill Edwards*, A/HRC/52/30, 13.03.2023 r., § 16, § 74 lit. f pkt (i).

Praw Człowieka⁹⁸. Protokół odnosi się w szczególności do przypadków śmierci: a) wskutek działań lub zaniechań funkcjonariuszy publicznych, lub innych sposobów mogących być przypisanych władzom publicznym, w naruszeniu prawa do życia; b) osoby pozbawionej wolności lub znajdującej się w dyspozycji władz publicznych, jej organów i funkcjonariuszy; c) do których doszło w związku z możliwym niedopełnieniem przez państwo obowiązku poszanowania życia. *Mutatis mutandis* Protokół z Minnesoty odnosi się również do przypadków wymuszonych zaginieć⁹⁹.

Obowiązek wszczęcia postępowania pojawia się w momencie, w którym władze krajowe dowiadują się (lub powinny się dowiedzieć) o jakimkolwiek przypadku śmierci człowieka, stanowiącej potencjalne naruszenie prawa do życia, w tym jeśli podnoszone są takie zarzuty¹⁰⁰. Śledztwo w sprawie śmierci musi być: 1) sprawne, 2) efektywne i rzetelne, 3) niezależne i bezstronne, 4) transparentne¹⁰¹. Zgodnie z zawartymi w Protokole z Minnesoty wytycznymi w toku śledztwa powinien zostać m.in. zgromadzony cały materiał dowodowy odnoszący się do okoliczności śmierci, powinno dojść również do ustalenia dlaczego, w jaki sposób, gdzie, kiedy i w jakich okolicznościach do niej doszło. W szczególności powinno zostać wyjaśnione czy śmierć miała charakter naturalny, przypadkowy, celowy czy samobójczy¹⁰². Konieczne jest również stwierdzenie, czy doszło do naruszenia prawa do życia. Co więcej, jak wskazano w Protokole, „śledztwo powinno zmierzać do zidentyfikowania wszelkich przejawów niepodjęcia rozsądnych kroków, które mogłyby zapobiec śmierci. Powinno również dążyć do zidentyfikowania polityk i systemowych problemów, które mogły przyczynić się do śmierci, jak również zidentyfikować ewentualne podobieństwa w kolejnych zdarzeniach”¹⁰³. Osoby bliskie ofiary muszą mieć zapewniony udział w toku postępowania¹⁰⁴. Co więcej, w Protokole podkreślono, że członkowie rodziny osoby zmarłej wskutek naruszenia prawa do życia powinny być uprawnione do:

równego i efektywnego dostępu do wymiaru sprawiedliwości, do adekwatnego, efektywnego i sprawnego zadośćuczynienia, do uznania ich statusu w postępowaniu, do dostępu do relewantnych informacji odnoszących się do naruszeń i mechanizmów ponoszenia odpowiedzialności za nie¹⁰⁵.

Odnotowano również, że „prawo do poznania prawdy rozciąga się na całe społeczeństwo, mając na uwadze interes publiczny w prewencji i odpowiedzialności za naruszenia prawa międzynarodowego”¹⁰⁶.

⁹⁸ Wyrok ETPC z dnia 19.01.2023 r. w sprawie *Machalikkashvili i inni przeciwko Gruzji*, skarga nr 32245/19, § 63; wyrok ETPC z dnia 16.02.2021 r. w sprawie *Hanan przeciwko Niemcom*, skarga nr 4871/16, § 88.

⁹⁹ Protokół z Minnesoty, § 2.

¹⁰⁰ Tamże, § 15.

¹⁰¹ Tamże, §§ 22-33.

¹⁰² Tamże, § 25.

¹⁰³ Tamże, § 26, tłumaczenie własne.

¹⁰⁴ Tamże, §§ 35-37.

¹⁰⁵ Tamże, § 10, tłumaczenie własne.

¹⁰⁶ Tamże, § 13.

VII. ZGODNOŚĆ ZE STANDARDAMI ZAKAZU TORTUR I PRAWA DO ŻYCIA W POLSKIEJ PRAKTYCE

Realizacja opisywanych powyżej standardów była analizowana przez międzynarodowe organy systemu prewencji torturom – Komitet Przeciwko Torturom i Europejski Komitet ds. Zapobiegania Torturom, Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu¹⁰⁷.

W raporcie z 2019 r. Komitet Przeciwko Torturom wzywał polskie władze do kryminalizacji tortur jako odrębnego przestępstwa¹⁰⁸, podkreślając, że „poważne rozbieżności pomiędzy konwencyjną definicją tortur i jej implementacją w prawie krajowym tworzą lub mogą tworzyć luki prawne umożliwiające bezkarność”¹⁰⁹. Odnosząc się do praktyki jej stosowania przez sądy wyraził zaniepokojenie tak rzadkim odwoływaniem się do przepisów UNCAT w orzecznictwie¹¹⁰ i zarekomendował zapewnienie sędziom i osobom wykonującym pozostałe zawody prawnicze związane z wymiarem sprawiedliwości szkoleń o stosowaniu Konwencji w sprawie zakazu tortur, „tak by mogli oni powoływać się na prawa ustalone w jej przepisach, dochodzić ich i stosować je bezpośrednio w sądzie”¹¹¹. Komitet zaniepokoiły również doniesienia, że „funkcjonariusze, którzy zostali oskarżeni o popełnienie przestępstwa, nie zostawali skazani (...); oraz że osoby, które doznały obrażeń ze strony policji są w większości w stanie uzyskać sprawiedliwość tylko po złożeniu wniosku i wydaniu wyroku przez Europejski Trybunał Praw Człowieka”¹¹². Mając to na uwadze, CAT zwrócił się do polskiego rządu o zapewnienie, by:

wszystkie zarzuty dotyczące tortur i złego traktowania przez funkcjonariuszy organów ścigania oraz wszystkie przypadki śmierci osób pozbawionych wolności były badane szybko, skutecznie i bezstronnie w ramach mechanizmów, które są strukturalnie i operacyjnie niezależne, bez instytucjonalnych lub hierarchicznych powiązań między śledczymi a domniemanymi sprawcami; by sprawcy, jeśli zostaną uznani za winnych, zostali ukarani w sposób współmierny do wagi ich czynów; by wszystkie osoby objęte dochodzeniem w sprawie popełnienia aktów tortur lub złego traktowania były natychmiast zawieszane w pełnieniu obowiązków i pozostawały w takim stanie przez cały czas trwania dochodzenia, przy jednoczesnym zapewnieniu przestrzegania zasady domniemania niewinności¹¹³.

Europejski Komitet ds. Zapobiegania Torturom, Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu przeprowadził w 2019 r. pierwszą wizytację *ad hoc* w Polsce w celu oceny realizacji powtarzanych we wcześniejszych raportach uwag odnoszących się do traktowania osób znajdujących się pod kontrolą Policji¹¹⁴. W raporcie CPT podkreślił, że „osoby zatrzymane przez policję w Polsce nadal są narażone na złe traktowanie,

¹⁰⁷ Dalej: CPT.

¹⁰⁸ CAT/C/POL/CO/7, § 8.

¹⁰⁹ Tamże, § 8(c), tłumaczenie własne.

¹¹⁰ Tamże, § 9.

¹¹¹ Tamże, § 10(b), tłumaczenie własne.

¹¹² Tamże, § 19(b), tłumaczenie własne.

¹¹³ Tamże, § 20(a-b), tłumaczenie własne.

¹¹⁴ Raport CPT z wizytacji w Polsce w dniach 9-16.09.2020 r., CPT/Inf (2020) 31, Strasbourg 28.10.2020 r., § 1.

w szczególności w momencie zatrzymania. Jest to źródłem poważnego zaniepokojenia CPT i wskazuje na potrzebę zwiększenia przez polskie władze wysiłków w tym zakresie". Wezwał również rząd do „kontynuowania zdecydowanych działań na rzecz zwalczania złego traktowania przez policję” i stanowczego przypomnienia funkcjonariuszom, że „wszelkie formy złego traktowania (w tym przemoc werbalna) wobec osób pozbawionych wolności są niezgodne z prawem i będą odpowiednio karane”¹¹⁵.

VIII. PODSUMOWANIE

Helsińska Fundacja Praw Człowieka pragnie podkreślić, że naruszenie prawa do życia przez Policję, a także stosowanie tortur, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania, wymuszone zaginięcia i arbitralna detencja nigdy nie powinny mieć miejsca w demokratycznym społeczeństwie i nic nie usprawiedliwia uciekania się do takich środków. Nie ma miejsca również na zмовę milczenia i przyzwolenie dla występowania naruszeń – bezkarność sprawców uznawana jest za jedną z głównych przyczyn ciągłej obecności tortur.

Na państwie ciąży zatem nie tylko negatywny obowiązek powstrzymania się od ich stosowania, ale też pozytywny obowiązek zapewnienia ochrony obywatelom przed naruszeniami. Gdy ochrona ta zawiedzie, państwo ma obowiązek prowadzenia rzetelnych, efektywnych i bezstronnych postępowań, w celu wyjaśnienia wszystkich przypadków potencjalnych naruszeń art. 2 i 3 Konwencji – w szczególności gdy wypełniać one mogą znamiona wskazane w definicji tortur w art. 1 ust. 1 Konwencji w sprawie zakazu tortur – jak również orzeczenia kary adekwatnej dla powagi naruszenia w przypadku uznania sprawców za winnych.

Mamy nadzieję, że przedstawione w niniejszej opinii międzynarodowe standardy okażą się przydatne przy rozpatrywaniu przedmiotowej sprawy, a także potencjalnych podobnych spraw w przyszłości.

W imieniu Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka

dr Piotr Kładoczny

Wiceprezes Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka

¹¹⁵ Tamże, § 17, tłumaczenie własne.